

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Координаційне бюро з кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії правових наук
Рада громадського контролю Державного бюро розслідувань
Кафедра кримінально-правової політики НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІЙНИ

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 20 травня 2025 р.)

Харків
«Юрайт»
2025

УДК 343.9:343.35:35.08
П 83

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Гетьман Анатолій Павлович – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України;

Головкін Богдан Миколайович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Таволжанський Олексій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент

Протидія злочинності в умовах довготривалої війни: збірник матеріалів П 83 Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 20 травня 2025 р.). Харків: Юрайт, 2025. 318 с.

ISBN 978-617-7450-29-9

*Матеріали викладено в авторській редакції з незначною коректурою.
Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей,
що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування,
несуть автори.*

ISBN 978-617-7450-29-9

УДК 343.9:343.35:35.08

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025

© «Юрайт», оформлення, 2025

Політова А.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права Маріупольського державного університету

ПРОТИДІЯ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

Боротьба України проти збройної агресії Російської Федерації саме в умовах повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. є актуальною та дискусійною темою. Свідченням цього є численні заходи, пов'язані з питанням кваліфікації кримінально протиправних діянь, їх документуванням, а також практики притягнення винних до відповідальності за Міжнародними трибуналами. Окрім того, значна частина наукових публікації також присвячена саме аспекту збройного конфлікту. Але чи достатньо цих аспектів, щоб протидіяти воєнним злочинам?

Відзначимо, що ст. 438 КК України передбачає відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій (воєнні злочини). Разом з тим, ратифікація Україною у серпні 2024 р. Римського статуту Міжнародного кримінального суду, обумовила також внесення змін і доповнень до КК України, зокрема, у ст. 438 КК України назву «Порушення законів і звичаїв війни» змінено на «Воєнні злочини», а також частину другу викласти в такій редакції: «2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини, – караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі» [1].

Вже неодноразово відзначалося, що навіть в умовах гібридного збройного конфлікту з 2014 по 2021 роки, обстріли інфраструктури, вбивства цивільного населення, катування військовополонених та цивільного населення кваліфікувалися як загальнокримінальні кримінальні правопорушення, зокрема, ст. 258 КК України, ст. 115 КК України, ст. 146 КК України, ст. 147 КК України, ст. 260 КК України тощо. Лише 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан, який продовжується кожні 90 днів, умисні вбивства військовополонених і цивільних осіб; незаконне позбавлення волі та захоплення заручників; катування та інше жорстоке поводження з військовополоненими та цивільними особами; зґвалтування та інші форми сексуального насильства; напади чи бомбардування будь-якими засобами міст, селищ, житла та будівель, які не захищені та не є воєнними об'єктами; умисні напади на цивільні об'єкти, що не є воєнними цілями; невідбіркові обстріли; знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю; розграбування міста чи населеного пункту кваліфікується за ст. 438 КК України (на Рис. 1. можна побачити динаміку щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 438 КК України за 2014-2024 рр.).

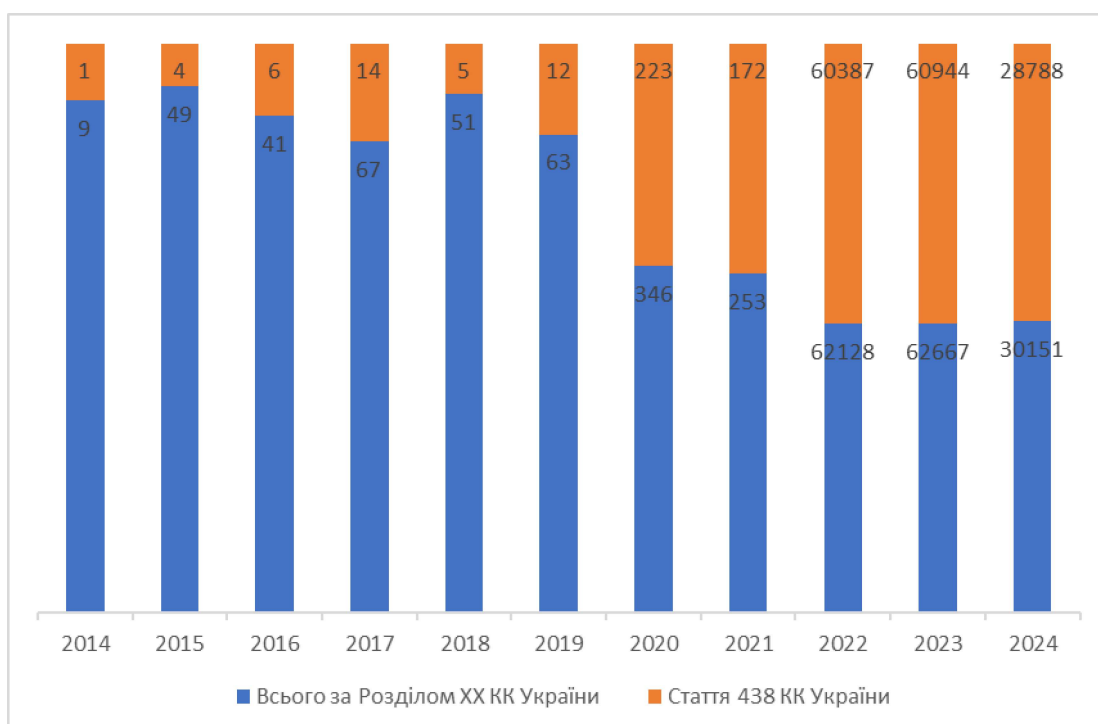

Рисунок 1. Співвідношення кількості облікованих кримінальних правопорушень за Розділом XX КК України та статтею 438 КК України з 2014 по 2024 року

Що ж стосується Єдиного державного реєстру судових рішень, то серед загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 438 КК України, лише 126 вироків. І в цьому аспекті, відзначимо, що «нині з урахуванням подій, які відбуваються у світі, зокрема наявними з гібридними збройними конфліктами, актуальним залишається питання імплементації норм міжнародного гуманітарного права у вітчизняне законодавство та розглянути можливість запровадження принципу «універсальної юрисдикції» та поширення чинності ККУ на іноземних громадян та осіб без громадянства, які постійно не проживають на території України, за діяння, вчинені за межами України, незалежно від того чи вчинено такий злочин проти прав і свобод громадян України або інтересів України» [2, с. 119].

Саме тому, як відзначають С. Є. Абламський та Я. Ю. Конюшенко, «для України сьогодні очевидним є те, що питання удосконалення стратегічного управління у сфері протидії злочинності набуло доволі важливого значення, адже дії, спрямовані на підриг суспільно-політичного устрою держави, вже довгий час підкріплюються значною кількістю прихильників «руського міру», потужною інформаційно-пропагандистською кампанією, наслідки якої ми сьогодні спостерігаємо» [3, с. 123].

В умовах російської агресії правоохоронні органи впроваджують нові стратегії протидії злочинності, наприклад, нові стратегії протидії шахрайським схемам [4]. Що ж стосується воєнних злочинів, то Офісом Генерального прокурора України ще 15 липня 2023 р. затверджено Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки. Відповідно до Стратегічного плану, до міжнародних злочинів належать (але не обмежуються)

та підлягають кримінальному переслідуванню: умисне вбивство; сексуальне насильство; незаконне ув'язнення або інше позбавлення свободи у порушення основоположних норм міжнародного права, у тому числі стосовно військовополонених; катування та нелюдське поводження; насильницьке переміщення депортація та/або передача цивільних осіб, у тому числі дітей; умисне заподіяння сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; умисне спрямування нападів на цивільне населення; умисні напади на цивільні об'єкти, включаючи будівлі, призначені для релігійних, освітніх, наукових, благодійних та культурних цілей, у тому числі музеї, колекції творів мистецтва; екоцид, злочини проти довкілля, в тому числі напади на об'єкти та установки, що містять небезпечні чинники; умисні напади на об'єкти, призначені для гуманітарних цілей, у тому числі заклади охорони здоров'я, а також місця, де зосереджені поранені та хворі; умисні напади на цивільну інфраструктуру, необхідну для виживання цивільного населення, включаючи сільськогосподарські, харчові, енергетичні та/або інші ресурсні об'єкти; розграбування; акти насильства або погрози насильством, спрямовані на поширення терору серед цивільного населення; переслідування будь-якої ідентифікованої групи чи колективу за національною, політичною, етнічною, культурною, релігійною чи гендерною ознакою або за іншими ознаками, що зазначені у міжнародних або національних нормативно-правових актах [5].

Стратегічними цілями та завданнями цього плану є:

1. Забезпечення структурованого та ефективного підходу до кримінального переслідування за міжнародні злочини, скоєні у контексті збройного конфлікту.
2. Посилення спроможності національної системи кримінального переслідування за міжнародні злочини, у тому числі прокуратури та органів досудового розслідування.
3. Сприяння належній підтримці та захисту потерпілих і свідків.
4. Розбудова сталого партнерства та ефективної взаємодії міжнародними організаціями, іноземними партнерами з та громадянським суспільством з метою ефективного кримінального переслідування за міжнародні злочини [5].

Проте, воєнні злочини вчинені Російською Федерацією на території України також підслідні й Національній поліції України, Службі безпеки України. І в цьому аспекті зауважимо, що у лютому 2025 р. Національна поліція презентувала Стратегію головного слідчого управління «Управління розслідуванням міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту», розроблену за підтримки Ради Європи у межах проєкту «Посилення правоохоронних органів України під час війни та у повоєнний період» [6].

Отже, підводячи підсумок, вважаємо, що сьогодні є необхідність комплексної розробки спільної Стратегії протидії міжнародних злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, спеціальними суб'єктами протидії таким злочинам. Це б дозволило визначити проблемні питання, загальні цілі та завдання щодо боротьби з міжнародними злочинами, до яких відносяться й воєнні злочини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 9 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.05.2025).
2. ABDULLAIEV E. Combating war crimes in accordance with the Geneva convention relative to the protection of civilian persons in time of war and its additional protocols in the current situation. Economics. Finances. Law. 2025. Vol. 3/2024, no. -. P. 118–120. URL: <https://doi.org/10.37634/efp.2025.3.22> (date of access: 14.05.2025).
3. Абламський, С. Є., Конюшенко, Я. Ю. (2023). Стратегічне управління у сфері протидії злочинності в Україні. Форум Права, 74(1), 122–131. <http://doi.org/10.5281/zenodo.7699516>
4. У 2024 році поліцейські впроваджують нові стратегії протидії шахрайським схемам – Департамент Кіберполіції. Новини – Департамент Кіберполіції. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/u--roczi-policzejski-vprovadzhuuyut-novi-strategiyi-protydiyi-shaxrajskym-sxemam-3324/> (дата звернення: 14.05.2025).

5. Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки. Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/strategicnii-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazen-organiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vcinennya-miznarodnix-zlociniv-na-2023-2025-roki> (дата звернення: 14.05.2025).

6. Нацполіція презентувала стратегію з розслідування воєнних злочинів, скоєних росіянами під час повномасштабного вторгнення. ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/naczpolicziya-prezentovala-strategiyu-z-rozsliduvannya-voyennyh-zlochyniv-skoyenyh-rosiyanamy-pid-chas-povnomasshtabnogo-vtorgnennya/> (дата звернення: 14.05.2025).